

Wstęp

Z prawdziwą satysfakcją oddajemy do rąk Czytelników niniejszy numer „Studiów Iberystycznych”, który stanowi szósty już tom rocznika naukowego wydawanego z inicjatywy Instytutu Filologii Romańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, przygotowany w języku portugalskim i poświęcony szeroko pojmowanej tematyce luzytanistycznej. Moment ukazania się drukiem tejże publikacji nie jest przypadkowy, gdyż wiąże się z istotną rocznicą dla środowiska krakowskich portugalistów, tj. dwudziestolecie istnienia filologii portugalskiej na UJ (2001–2021). Jubileusz ten uczczono w postaci spotkania naukowego w formacie elektronicznym, które połączyło badaczy z różnych krajowych i zagranicznych ośrodków akademickich. Wydarzenie – zorganizowane przez Zakład Filologii Portugalskiej UJ pod kierownictwem dr. hab. Przemysława Dębowiaka, prof. UJ – odbyło się w dniach 21–22.10.2021 roku pod hasłem *Wirtualne Dni Dydaktyki – 20 lat krakowskiej filologii portugalskiej (Jornadas Didáticas Virtuais: 20 anos do curso de Estudos Portugueses em Cracóvia)*. Jego motyw przewodni stanowiły zagadnienia glottodydaktyczne, czyli związane z nauczaniem języka portugalskiego jako obcego. Tematy z tego obszaru badawczego rzadko gościły na kartach wcześniejszych numerów portugalskojęzycznych „Studiów Iberystycznych”, dlatego z wielkim zadowoleniem przyjęliśmy fakt, że uczestnicy konferencji zechcieli podzielić się wynikami prowadzonych badań, a także swoimi bogatymi doświadczeniami ze sfery dydaktycznej – najpierw

w formie referatów wygłoszonych w ramach jubileuszowego spotkania, a następnie publikacji ujętych w niniejszym tomie.

Nasze zaproszenie do współtworzenia rocznicowego numeru „Studiów Iberystycznych” przyjęli także badacze spoza grona prelegentów biorących udział w sympozjum, reprezentujący uczelnie europejskie oraz brazylijskie, z którymi mieliśmy ogromną przyjemność współpracować na przestrzeni lat, kiedy to studia portugalistyczne na UJ sukcesywnie się rozwijały. Pragniemy gorąco podziękować wszystkim Autorkom i Autorom artykułów za ich cenny wkład naukowy, który pozwolił przygotować tom niezwykle urozmaicony tematycznie. Czytelnicy odnajdą w nim teksty poświęcone zarówno wspomnianym już zagadnieniom z zakresu glottodydaktyki, jak również lingwistyki i przekładoznawstwa, literatury oraz kultury, a więc z tych dziedzin, które krakowska filologia portugalska uwzględnia w swojej aktualnej działalności naukowo-dydaktycznej.

W portugalskojęzycznym numerze „Studiów Iberystycznych” ukazującym się drukiem w 2022 roku nie mogło zabraknąć także odwołania do Luísa Vaz de Camõesa (1524?–1580), renesansowego twórcy portugalskiego, współcześnie zaliczanego do grona najznamienitszych literatów XVI-wiecznej Europy. W bieżącym roku przypada bowiem 450. rocznica *editio princeps* portugalskiej epepei narodowej pt. *Os Lusíadas* (wyd. 1572; tytuł wyd. pol. *Luzytanie*, 1995), dzieła Camõesa należącego do kanonu literatury światowej. Zarówno wspomniany utwór, jak i niezwykła postać jego autora stały się wręcz emblematyczne dla dorobku literackiego Portugalii w ujęciu całościowym, a także dla wszystkiego, co współcześnie kojarzy się w świecie z Portugalią. To prawdziwe symbole czy też „znaki rozpoznawcze” języka i kultury portugalskiej za granicą. Portugalszczyzna nierzadko bywa przecież określana „językiem Camõesa” w dowód uznania i hołdu dla maestrii językowej i artystycznej tego wybitnego twórcy, najpełniej wyrażonych właśnie w *Luzytanach*.

Ponadto Camões patronuje portugalskiej instytucji, pozostającej pod auspicjami Ministerstwa Spraw Zagranicznych Portugalii, która w ramach swojej misji promuje język i kulturę krajów portugalskiego obszaru językowego w różnych zakątkach świata: Camões – Instytut

Współpracy i Języka, I. P. (Camões – Instituto da Cooperação e da Língua, I. P.). W 2008 roku ekipa Zakładu Filologii Portugalskiej UJ została wyróżniona tytułem Katedry Instytutu Camõesa. W ten sposób nasza jednostka stała się częścią rozległej sieci tego typu placówek istniejących w Europie, Afryce, Australii, Azji i w obu Amerykach. Instytut Camõesa w Lizbonie wspiera finansowo prowadzone badania naukowe, wydarzenia popularyzatorskie, bibliotekę oraz ofertę dydaktyczną Zakładu.

Tytuł ogólny niniejszego numeru „Studiów Iberystycznych” – *Pod znakiem Camõesa (Sob o signo de Camões)* – stanowi zatem nawiązanie do znaczącego wydarzenia, jakim jest rocznica wydania drukiem arcydzieła literatury portugalskiej i światowej, eposu *Luzytanie Camõesa*, a zarazem podkreśla udział Zakładu Filologii Portugalskiej UJ w procesie upowszechniania języka i kultury Portugalii oraz innych obszarów portugalskojęzycznych rozproszonych na różnych kontynentach, z powodzeniem realizowany od dwóch dziesięcioleci. Rozpoczynając kolejną, trzecią już dekadę, mamy nadzieję na jego kontynuację w przyszłości, równie satysfakcjonującą jak dotychczas.

Tom obejmuje tekst wprowadzający w historię studiów portugalistycznych na UJ pióra wieloletniego kierownika naszego Zakładu, prof. dr. hab. Jerzego Brzozowskiego, oraz szesnaście artykułów naukowych, które podzielono na dwie grupy tematyczne: *Literatury i kultury w języku portugalskim* a także *Językoznawstwo, przekładoznawstwo i dydaktyka języka portugalskiego jako obcego*.

Artykuły zawarte w części pierwszej odzwierciedlają bogactwo tematyczne dziedzin, w które się wpisują. Autorki i Autorzy prezentują różnorodność zainteresowań badawczych oraz podejścia krytycznego, co świadczy o potencjale towarzyszącym literaturom i kulturom szeroko rozumianej Luzofonii. Perspektywę komparatystyczną z polskim kręgiem kulturowym przyjmują Anna Kalewska, w studium zatytułowanym *As robinsonadas utópicas em Portugal e na Polónia: A Cidade do Sol (1926), de José Manuel Sarmiento de Beires, e As Aventuras de Mikołaj Doświadczyński (Mikołaja Doświadczyńskiego przypadek, 1776), do bispo Ignacy Krasicki, ou uma utopia pós-camonianiana no mundo globalizado?*, oraz Bartłomiej Basista w pracy pt. *Receção da*

obra pessoana na Polónia. Z kolei literaturę współczesną odczytywaną przez pryzmat teorii kulturowej reprezentuje Karolina Válová w artykule *Kitty – o cisne silencioso no conto A morte do cisne de Teresa Veiga*; Dionísio Vila Maior podejmuje zaś kwestię kulturotwórczej roli języka portugalskiego (*Língua e Capital Identitário*).

Teksty poświęcone tematyce brazylijskiej łączy wspólny mianownik, którym jest obustronna relacja między społeczeństwem a kulturą. Na temat krytyki stosunków społecznych piszą Miguel Nenevé oraz Giselle Costa (*Seringal de Miguel Ferrante: exploração do homem nos seringais da Amazonia*), Rachel Lourenço przedstawia natomiast ruch kulturowy ściśle związany z regionem Nordeste (*O Movimento Armorial faz 50 anos*). Ponadto swoje miejsce w bieżącym numerze czasopisma znalazły dwa teksty z polskim akcentem: Anna Caban zarysowuje zagadnienia wynikające z bytności imigrantów z Polski w stanie Paraná na południu Brazylii (*Imagem da sociedade brasileira no jornal Lud do período entre 1930–1938*), podczas gdy Amurabi Oliveira ukazuje mniej znany wątek wielokulturowości obecny w równie kanonicznej, co kontrowersyjnej twórczości Gilberta Freyre (*Os Eslavos na obra de Gilberto Freyre: Entre a Rússia Americana e os Poloneses no Brasil*).

Druga grupa artykułów ujętych w niniejszym tomie „Studiów Iberystycznych” zawiera osiem prac naukowców z Portugalii, Brazylii, Czech oraz Polski, przy czym cztery teksty dotyczą tematyki językoznawczej. W artykule <Desatar a + *infinitivo*> no Português Europeu Henrique Barroso analizuje charakter inchoatywny tytułowej peryfrazy czasownikowej na podstawie korpusu współczesnego języka portugalskiego, zawierającego przykłady zaczerpnięte z prasy oraz tekstów literackich z przełomu XX i XXI wieku. Prace o profilu lingwistycznym, przygotowane przez Natalię Czopek i Petrę Svobodovą, nawiązują do sytuacji językowej obszarów kontynentu afrykańskiego, a mianowicie Wysp Świętego Tomasza i Książęcej oraz regionu Casamansa, znajdującego się w granicach Senegal. Pierwsza z wymienionych Auterek, w artykule pt. Sandjá sá mlágo magi ê sa pichi gôdo – *algumas notas sobre o crioulo forro, joia da «coroa do mar»*, opisuje wybrane cechy morfoskładni *forro*, języka kreolskiego

bazującego na języku portugalskim używanego na Wyspach Świętego Tomasza i Książęcej, wykorzystując zasób tekstów lokalnej tradycji ustnej. Z kolei czeska badaczka podkreśla rolę języka portugalskiego w historii, a także aktualniej sytuacji językowej regionu Casamansa (*A presença da língua portuguesa na região senegalense da Casamansa – uma herança cultural em vias de extinção ou em revitalização?*). Serię artykułów językoznawczych zamyka praca Manuela Ferro, która odnosi się do początków języka portugalskiego na Półwyspie Iberyjskim oraz wzrostu jego znaczenia na arenie międzynarodowej, kładąc akcent na wkład Luísa Vaz de Camõesa w ten proces (*Camões e a globalização da Língua Portuguesa*).

Zagadnienia traduktologiczne i glottodydaktyczne łączy Jakub Janowski, prezentujący projakościowy projekt tłumaczeniowy zmierzający do unowocześnienia procesu nauczania języka portugalskiego jako obcego (*Traduzir para ensinar, ensinar a traduzir e traduzir para investigar*). Temat z zakresu glottodydaktyki podjęła także Marina Ayumi Izaki Gómez. Artykuł pt. *Tarefas do exame Celpe-Bras como potencial material para o ensino de português língua estrangeira* przedstawia potencjał zadań składających się na egzamin CELPE–Bras, potwierdzający znajomość języka portugalskiego w wersji brazylijskiej, w kształceniu językowym. Anna Działak-Szubińska naświetla natomiast możliwości zastosowania metody CLIL (*Content and Language Integrated Learning*) w nauczaniu literatury portugalskiej na poziomie akademickim (*O CLIL nas aulas da literatura portuguesa: um estudo de caso*). Całości problematyki podjętej w tej części tomu dopełnia studium Samuela Figueiry-Cardoso pt. *Referenciação e retextualização no ensino de português como língua adicional em contexto universitário polonês*, analizujące procesy referencji i retekstualizacji na bazie prac pisemnych polskich studentów uczących się języka portugalskiego jako obcego w kontekście uniwersyteckim.

Artykuły opublikowane w bieżącym numerze „Studiów Iberyjskich” prezentują wyniki zakończonych już działań badawczych, jak również projekty naukowe, które obecnie są rozwijane. Choć dla niektórych realizujących je badaczek i badaczy język portugalski nie jest językiem ojczystym, to jednak dla wszystkich stanowi niezwykle

użyteczne i cenne narzędzie, czy to w pracy naukowej, czy dydaktycznej, a w niejednym przypadku także metaobiekt zainteresowania. Fakt zainicjowania trzeciej dekady działalności naszego Zakładu oraz fenomen niesłabnącego powodzenia studiów portugalistycznych wśród młodych osób u progu dorosłości dowodzą, że zaangażowanie, czas i wysiłek włożone w zgłębianie i nauczanie języka portugalskiego przynoszą oczekiwane i inspirujące rezultaty.

Mamy nadzieję, że zapał towarzyszący działaniom osób, które uczestniczyły w powstaniu niniejszego tomu, udzieli się również jego Czytelnikom. Serdecznie zapraszamy do lektury!

Natalia Czopek
Anna Rzepka
Anna Wolny